

Van avagy nincs megváltás?

Rónay György: Idegenben

Amikor elkezdtem egyetemi tanulmányaimat, 1947-ben azonnal felfedeztem A regény és az életet, s később – találkozva Rónay György regényeivel – nemcsak a szembesítés vezérelt, hanem a kritikus viszonzás szándéka is. E kettős reflexió eredményeként alakult ki bennem a regényíró Rónay Györgyről szóló tanulmányorozat terve, melynek a következő szöveg egy fejezete. Rónay Györgyre emlékezve ajánlom az ötvenéves Vigilia olvasóinak.

Rónay György életműsorozatában egy kötetben jelent meg két 1968-as regény, melyek az *Idegenben* közös címet viselik. A közös cím azt sugallja, hogy a kötet nem kolligátum, hanem szerves egység. A két regénynek számos közös vonása és gondolata van, de eltéréseik is összekapcsolják őket.

Mindkettő főhőse idegenben vetődik. Az első egy magyar leány története, akit szerelme és házassága Lengyelországba vezérel, s olyan nyomorba és magányba sodor, amilyennel csak az élet nagy próbáiban találkozhat az ember. A másik regény középpontjában végletebb alak áll. Ez is leányhős, egy deklasszáldott katonatiszti család tagja, akit az anya nagyravágyása disszidálásra kényszerít. Ő is kiszakad tehát eredeti világából, s őt is a nyomor és a magány fogadja, amelyből már nincs is kiút, hacsak a prostitúciót annak nem nevezzük.

Összekapcsolja a két regényt az a világ is, amelyet az író a végtelen életből kimetsz, és formáló erejével a teljesség hordozójává tesz. Az első műben eleve adott a bemutatott létezés zártága, hiszen alakjai egy írődelegáció tagjai, akiket néhány hétre egymáshoz kapcsol a lengyelországi utazás, s akikhez tolmácsként kötődik a lengyel feleséggé vált fiatalasszony. Sorstársának történetét már távolabbról közelíthetjük meg, mert egyképpen rá vagyunk utalva öreg szomszédasszonyának közléseire és közvetlen módon megjelölt bécsi és párizsi sorsfordulóinak jelentésére. De a hajdani otthon, a budapesti bérház az ő világát is zárt keretben mutatja be, hiszen történetének cselekményszálai innen indulnak ki, és reflektáló közege is a bérház, azaz pontosabban a narrátor szerepet betöltő öreg szomszédasszony.

A narrátorban egyébként a két regény további összekötőjét is felfedezzük. A Lengyelországba vetődött magyar leány sorsát és tragédiáját maga az író tárja fel, aki legtöbbször a háttérben marad, s inkább társai reflexióit jegyzi le, s a maga érzelmi és tudati viszonyát hőséhez azokkal a kérdésekkel fejezi ki, amelyekkel egy lélek és egy magatartás titkának nyomozása közben találkozhat. A disszidens leány történetében pedig már éppen csak sejthetjük az író jelenlétét, aki pusztán befogadója az öreg szomszédasszony közléseinek. A második regény nem is követi folyamatosan a narrációt, hanem színhelyét megváltoztatva közvetlenül is elénk állítja az idegenségben felőrlődő leányalakot. Talán hitelesebbnek vélnék a regény epikai közegét, ha mindvégig belül maradhatnánk az öreg szomszédasszony történeteiben, így viszont kétségtelenül ő válna főhőssé, s az ő reflexiói alakítanák ki az írói mondanivalót. Rónay György azonban a lengyelországi magyar leány sorsát akarja megmutatni a disszidens leányban, hogy kettőjük sorsa egymásra rímeljen – akár egybehangzásukkal, akár pedig disszonanciáikkal. S az csak javára írható, hogy következtetéseit és eszményeit nem tételekben fejezi ki, hanem a kimetszett világok egyszerű esetleges és jelentéshordozó ábrázolásában.

Éppen ezért mindkét kisregényében a középponti leányalakok köré eleven környezetet rajzol, melyet megannyi öntörvényű jellem és sors alakít ki. A Lengyelországba utazó magyar írődelegáció tagjai a maguk életét élik, a maguk útcéljait követik, s miközben igazodni igyekeznek egymáshoz és a vendéglátók közegéhez, magukkal hurcolják otthoni vi-

lágukat, múltjuk elszakíthatatlan szálait és jelenüket, melyek formálói és eredményei egymásba folyó cselekedeteiknek, kérdéseiknek és válaszaiknak. Tolmácsnőjük riadt zárt-ságát is először csak azért akarják felnyitni, hogy egymásrautaltságukban jobb legyen közöttük a légkör. Megértő szándékuk vezeti el őket azután egy szomorú sors alakulástörténetének nyomozásához. S válaszaikat a megismert tragédiára nemcsak kommentárjaik és érzelmi reflexióik foglalják magukba, hanem az ő sorsuk és reményeik szembesítései is a másik ember tragédiájával.

A narrátor öregasszony megrajzolása még hangsúlyosabbá teszi az írói gondolat életbe ágyazott megjelenítését. Kölcsönvéve a színészek és színbírálatok szóhasználatát, ez az öregasszony tipikusan karakter-alak, aki egyszerre kiszolgáltatottan és öntudatosan viseli el a fia családjával való együttélés nyúgét, bölcsen és némi rosszmájúsággal kommentálja szűkebb és tágabb környezete hétköznapjait, s nyolcvanhat évesen is megőrzi élete értelmét unokája nevelésében. A disszidens leány tragikus története is e karakter tükrében mutatkozik meg – vagy közvetlenül, vagy pedig közvetve: a főhősnő szüleinek reflektált magatartásában. De ha csak ezt mondjuk el a második regény öregasszonyáról, akkor alighanem epizód szereplővé degradáljuk, s vele együtt leminősítjük az író is, hiszen azt feltételezzük róla, hogy következtelen volt a mű belső összefüggéseinek megépítésében. Tovább kell tehát követnünk mind a főalakok, mind pedig a rezonátorok történetét, amelyet azonban a további szakaszokon már nem a cselekmény hordoz, hanem a kérdések és válaszok, a sorsfordulók és a magatartásformák viszonylatrendszer.

A második kisregény tudatosan beszélő címe így hangzik: *Nincs megváltás*. De az elsőben is, mely a *Szürke élet* címet viseli, a következő sorokat olvashatjuk: „Nemcsak őt nem hagyhattam elkallódni – mondja férjéről a tolmácsnő –, hanem magamat se. Nekem is kellett végre valaki, akit szerethessek. Mert azt még ki lehet bírni, ha minket nem szeret senki. De hogy mi ne szeressünk senkit . . . ?” S ezt a magatartást még jobban átvilágítják gondolattal azok a szavak, melyekkel a regény íróalakja igyekszik meggyőzni szerencsétlen embertársát, hogy legalább magát mentse meg, s nézzen szembe vele, hogy evilági Danaidaként feneketlen hordóba tölti a vizet: „Tudom, a szeretet egy kicsit mindig Danaida-munka, és mindig megvoltak a maga Danaidái. Hordják a vizet a végtelenségig; de mindvégig ott lappang bennük legalább egy szikrányi remény, hogy a hordónak hátha mégis van, vagy egyszer, valami csoda folytán mégis lesz alja. Ha eleve tudnák, hogy nincs, és soha nem is lehet, bizonyára föl se vennék a korsójukat”. A heroikus egzisztencializmus válaszainak is tekinthetnénk ezeket a mondatokat, a *Szürke élet* hősnőjének magatartása azonban messzebbre mutat. A szerelmét követő leány az idegen országban idegen világba sodródott: nyomorának és magányának oka nem is férje rosszasága, alkoholizmusa és felelőtlensége, hanem sodródó alkata, középpont és egyensúly nélküli lelki-lete. A leány nem akarja vállalni a visszautat, s szinte végzetét hívja ki, amikor önző és bizonytalan művészjövőjű öccsét is maga mellé veszi. Tehát mintegy elzárja maga előtt a visszautat, mert áldozatában látja önnön megváltását.

S itt találunk rá arra a jelentésre, mely a tolmácsnő történetét összerímelteti a disszidens leány sorsával. Bár ő hamar eljut a végpontra, s feladással vállalja az utcaleányok sorsát, a választási lehetőséget még egyszer mégis megkapja: összetalálkozik egy másik magányos emberrel, egy másik párizsi magyarral, aki az előítéleteket eleve félretéve feleségül veszi. De az ő idilljük már másfajta megváltást ígér: „Egy megváltás van, Bea – mondta a férfi –, vállalni egymás ringyóságát. Nincs megváltás – mondta a leány. – . . . Egy megváltás van, meghalni. Akár magadért, akár másért. De én nem akarok meghalni. Én se akarok meghalni – mondta a férfi. – De ha most elengedsz – mondta csöndesen –, akkor végképp nincs, amiért tovább éljek. Szegénykém – mondta a leány. – Mit szenvedhetsz, . . . hogy beérnéd egy ilyen szemét megváltással!” Bea sorsa tehát szükségképpen vezet el a halálhoz. Áldozat lesz ő is, gyilkosság áldozata. Számára valóban a halál a megváltás, de történetének közvetítője, az öregasszony, nemcsak narrátor, hanem rejtett válsz is. A két leány sorsa disszonánccal, elütő hangzással alkotja meg a kötet rimpárját. Az összhangzást és a megnyugvást az öregasszony példája sejteti.